

KVALITA ŽIVOTA V EMPIRICKÝCH ŠETŘENÍCH STUDENTŮ PEDAGOGICKÝCH FAKULT

**Jana Doležalová, Jana Ondráková,
Martina Podhorníková**

Abstrakt: Příspěvek seznamuje s přínosy procesu zkoumání kvality života žáků i studentů samotnými studenty učitelství PdF v rámci dvou projektů. Uvádí první výsledky empirického šetření provedené na vybraných pedagogických fakultách.

Klíčová slova: kvalita života, kvalita života studentů

Abstract: *Quality of life in empirical studies by students of pedagogical faculties. This article informs about results of projects which concentrate on quality of life of students with respect to quality of schools.*

Key words: *quality of life, quality of life of students*

1 Úvod

Vzhledem k tomu, že kvalita života ovlivňuje zdraví lidí, jejich spokojenost a výkonnost, je třeba se jí zabývat. Je třeba ji neustále studovat a prohlubovat poznání o něm také proto, jelikož se také neustále mění podmínky života.

2 Kvalita života a její současná terminologická nejednoznačnost

Kvalita života představuje široký pojem, který označuje multidimenzionální a multifaktoriální jev. Tento složitý fenomén je pro život jedince i společnosti významný, proto jej sleduje mnoho vědních oborů. Každý jej zkoumá a objasňuje ze svého úhlu pohledu. To se stává jedním z důvodů, že má termín kvalita života mnoho definic, které ji nestejně objasňují. Existují také různé modely, koncepty kvality života, které též znesnadňují jednoznačnost terminologie. Podrobně o této problematice pojednává především D. Kováč (2001) a J. Mareš, (2006), nejnověji toto konstatují M. Popelková a M. Začková (2010). Komplexně zkoumá kvalitu života žáků S. Hlásna (2004), obdobně se jí zabývá H. Lukášová v připravované knize Kvalita života dětí a didaktika (2010).

H. Lukášová chápe kvalitu života žáků ve shodě s požadavky Světové zdravotnické organizace jako komplex jejich tělesného a psychického stavu, úrovně nezávislosti na okolí, sociálních vztahů, vnímání vlastní

pozice v životě, a to v kontextu kultury a systému hodnot, v nichž vyrůstají (H. Lukášová, 2010, t. č. v tisku).

Mnozí definují kvalitu života jako kombinaci objektivního a subjektivního posouzení pocitu pohody v různých oblastech života (viz např. P. Hartl a H. Hartlová, 2000).

Kvalita života je jednou z podmínek zdravého, spokojeného a úspěšného života lidí. Utváří ji mnoho faktorů a mezi ty podstatné patří v průběhu školní docházky dětí a studia mladých lidí především škola. Vzhledem k času, který tráví mladá generace ve škole, je to jeden z nejnvlivnějších tvůrců jejich kvality života.

Termín je dosud nejčastěji propracováván v souvislosti s otázkami zdraví, především z lékařského a psychologického hlediska. Není obsažen mezi hesly Pedagogické encyklopedie (J. Průcha, ed., 2009) ani v Pedagogickém slovníku (J. Průcha, E. Walterová, J. Mareš, 1998).

3 Zaměření výzkumů kvality života

Cíli výzkumů kvality života je hledání indikátorů kvality života a obohacování chápání tohoto pojmu.

Jak již bylo řečeno, dosavadní výzkumy kvality života věnují pozornost převážně nemocným lidem, např. J. Mareš a kol. (2007), seniorům, např. M. Žumárová a B. Balogová (2009), žákům základních škol a studentům středních škol, např. J. Mareš a kol. (2006), T. Svatoš a E. Švarcová (2006), I. Loudová (2010), S. Hlásna (2004) a další.

4 Kvalita školy a kvalita života žáků a studentů

Kvalita života žáků ZŠ a SŠ bývá sledována v kontextu s kulturou školy (viz např. L. Hloušková (2008)). Kultura školy zase v souvislosti s efektivitou či kvalitou školy, tedy také v souvislosti s autoevaluací škol (např. K. Rýdl a kol., 1994). Kvalitu života žáků a studentů zkoumají pedagogové rovněž v souvislosti s klimatem školy, např. J. Lašek (1997), H. Grecmanová (1997). V souvislosti s kvalitou života učitelů, např. E. Řehulka a O. Řehulková (2001), L. Miškolciová (2010), M. Pugnerová (2010) aj. Šimíčková-Čížková (2010). H. Lukášová (2006) zkoumá pojetí kvality života u studentů učitelství.

Výsledky zkoumání kvality života studentů vysokých škol byly v době plánování našeho specifického výzkumu ojedinělé. Dostupná byla sdělení J. Mareše (2007). Na konferenci „Kvalita života v kontexte 21. století“ na PdF MB v Banské Bystrici však již byly zveřejněny nové výsledky týkající se vysokoškolských studentů a jejich kvality života. Výzkumný záměr tamních psychologů si klade za cíl odhalit indikátory kvality života vysokoškolských studentů a obohatit poznání tohoto fenoménu (podrobněji M. Valihorová a Z. Kováčová, 2010). Teprve příspěvek J. Šimíčkové - Čížkové (2010) přispěl ke zkoumání kvality života studentů pedagogických fakult.

5 Kvalita života studentů pedagogických fakult

Na tuto cílovou skupinu jsme se zaměřily proto, jelikož se domníváme, že do struktury kompetencí připravovaných učitelů je třeba zařadit osvojení informací o tomto významném jevu, formování dovedností utvářet podmínky na škole tak, aby byla kvalita života žáků optimální (viz též H. Lukášová, 2006). Měli by ji umět zjišťovat, vyhodnocovat, rozumět souvislostem, činit nápravná opatření (intervenci) nebo zajistit udržení dobrého stavu.

Ve své budoucí pedagogické činnosti na školách budou řešit tyto otázky také v souvislosti s tvorbou a realizací školních vzdělávacích programů.

Vzhledem k tomu, že právě studenti pedagogických fakult budou sami ve své profesi utvářet podmínky kvalitního života ve škole svým žákům, je třeba, **aby nejen žili a studovali v příkladných podmínkách, ale též reflektovali tuto realitu z pohledu jich samých i z pohledu učitelů, přemýšleli o ní a získávali zkušenosti** v těchto souvislostech.

Výběr vzorku: studenti pedagogických fakult tvoří specifickou skupinu z výše uvedených důvodů a jsou pro výzkumníky (studenty pedagogické fakulty) dostupnými respondenty. Dosud jsou také málo známa jejich nahlížení na zkoumaná témata. Studenti, kteří provádějí empirické šetření, si v aktivní činnosti osvojí vše potřebné pro plánování průzkumů kvality života žáků, jejich realizaci a vyhodnocování.

5.1 Východiska ke zkoumání kvality života studentů pedagogických fakult

Výzkumy kvality života jsou náročné, neboť mají mnoho faktorů, které se na ní podílejí. Prostředí školy je ovlivňované vnějšími a vnitřními podmínkami. Do vnějších podmínek lze například zařadit vzdělávací politiku státu a sociálně ekonomickou situaci státu, okolí školy. Vnitřní určují materiální podmínky, organizace chodu školy a výuky, kvalita vedení školy a pedagogického sboru, úroveň žáků a mezilidskými vztahů. To ovlivňuje kulturu školy (např. Obdržálek, 2002), její prožívání účastníky výchovně vzdělávacích procesů na škole, tedy i kvalitu života žáků ve škole. Nelze opomenout ani věk a pohlaví žáků (studentů), typ školy, které ovlivní životní spokojenost jedinců.

Vzhledem k nevelkému rozsahu a délce trvání našeho projektu jsme se rozhodly pro zjišťování kvality života u studentů pedagogických fakult použít koncept kvality školy, který je vymezen okruhy autoevaluace školy a nebo v RVP ZV (<http://rvp.cz>). Většina oblastí stanovených v uvedených dokumentech se shoduje s podmínkami a faktory, které mají vliv na kvalitu života žáků a studentů (např. psychosociální klima, vztahy mezi učiteli a žáky, materiální podmínky a další). Tyto okruhy též odpovídají našemu pedagogickému zaměření a dostupnosti informací bez větších problémů a omezení.

5.2 Výsledky grantových projektů zaměřených na kvalitu života žáků a studentů

V tomto příspěvku chceme zveřejnit svoje zkušenosti a první výsledky ze dvou grantových projektů, které jsou zaměřeny na kvalitu školy a kvalitu života žáků (studentů). Oba si kladly za cíl zjišťovat z pedagogického hlediska kvalitu života žáků a studentů v závislosti na kvalitě školy, ale též na stupni a typu školy, na věku žáků. I když se od sebe oba projekty svým pojetím lišily, společné měly nejen téma (kvalitu života), ale též záměr - prohloubit poznání studentů pedagogických fakult o pojmech kvalita školy a kvalita života žáků a aplikovat metodologii zkoumání tohoto jevu v pedagogické praxi. Znamenalo to splnit úkoly týkající se přípravy, realizace a také vyhodnocení empirického šetření v této oblasti. Dbaly jsme na to, aby si studenti pro vyšší efektivitu tohoto procesu utvářeli nové vědomosti a dovednosti v činnostním pojetí výuky v rámci intenzivního kurzu.

Mezinárodní projekt ESF „Kvalita školy – kvalita života žáků“

V dubnu 2010 byl v Polsku na univerzitě v Zielonej Górze uskutečněn intenzivní kurz „Kvalita školy – kvalita života žáků“. Zúčastnili se jej studenti a učitelé ze tří evropských zemí (PLR, ČR a SRN). Cílem bylo prohloubení znalostí o kvalitě školy a života žáků (studentů), jakož i tvorba výzkumných nástrojů měřících kvalitu života na zielenogorských základních a středních školách. Po provedení sběru dat vyhodnotili studenti výsledky empirického šetření a navrhli následná opatření. Přínosem tohoto setkání bylo nejen komplexní seznámení s problematikou kvality života v mezinárodní konfrontaci, ale též způsob získávání informací o kvalitě školy a kvalitě života žáků. Přínosem bylo též poznání specifík polského školského systému, zdokonalení cizího jazyka i prohlubování týmové spolupráce, kterou budou potřebovat v budoucí pedagogické praxi na škole.

Výzkumný záměr specifického výzkumu č. 2125 „Kvalita života studentů vybraných pedagogických fakult“

Navázaly jsme na zkušenosti z předchozího projektu a se skupinou 7 studentek, které se jej zúčastnily, jsme začaly připravovat a posléze realizovat empirické šetření kvality života studentů vybraných pedagogických fakult z pedagogického hlediska.

Hlavním cílem bylo zjistit kvalitu života studentů pedagogických fakult v závislosti na podmínkách školy, kterou navštěvují. Dílčími cíli bylo zjistit vztahy k učitelům, spolužákům atp. Hledaly jsme také odpovědi na otázky, zda existují rozdíly mezi studenty, kteří studují humanitní a nebo přírodovědné obory, a rovněž tak mezi ženami a muži.

V tomto projektu jsme braly v úvahu specifika vysokoškolských studentů (dosažení dospělého věku, vysoká míra samostatnosti, nová kvalita vztahu rodičů a dospělých dětí atp.) a hlavně specifika vysokých škol (od základních a středních škol se liší obsahem a metodami výuky, organizací výuky – studijní skupiny, semestry a zkoušková období, pojetí učitele i

studentů na vysokých školách). Avšak pozitivní znaky školy působící na spokojenost studentů a jejich kvalitu života mohou mít stejný vliv jako na jiných stupních škol. Jsou to např. klima školy, vztahy mezi spolužáky, důvěra v učitele, angažované vedení školy i materiální podmínky atp.

V empirickém šetření byly použity následující výzkumné metody: hlavní metodou byl dotazník vlastní konstrukce, který byl distribuován prostřednictvím internetu (www.gmail.com). Dalšími doplňujícími metodami byly analýza materiálních aj. podmínek na vybraných školách na základě pozorování, rozhovorů a studiem dokumentů.

Dotazník obsahoval 43 položek, které pokrývaly devět oblastí: materiální, finanční zázemí, rodinu, psychosociální klima, mimoškolní aktivity, dopravu a ubytování, organizaci studia, výběr pedagogické fakulty a pedagogickou praxi.

Porovnáme-li zaměření položek našeho dotazníku s faktory, které charakterizují žákův pocit fyzické i duševní pohody ve škole (např. Hlásna, 2004, s. 74), zjišťujeme, že jsme v něm postihly větší část faktorů. Jedná se o všeobecnou spokojenost se školou, vztah učitele a žáků (studentů), status žáka (studenta) ve třídě (studijní skupině), negativní a pozitivní vliv školy. (Nebyla postižena identita ve třídě, úspěch a příležitost – sebepojetí).

Odpovědi nám v období od začátku května do poloviny června 2010 poskytli 93 studenti pedagogických fakult v Brně, v Olomouci, v Praze, v Ústí n. L., v Hradci Králové a z univerzity v Opavě.

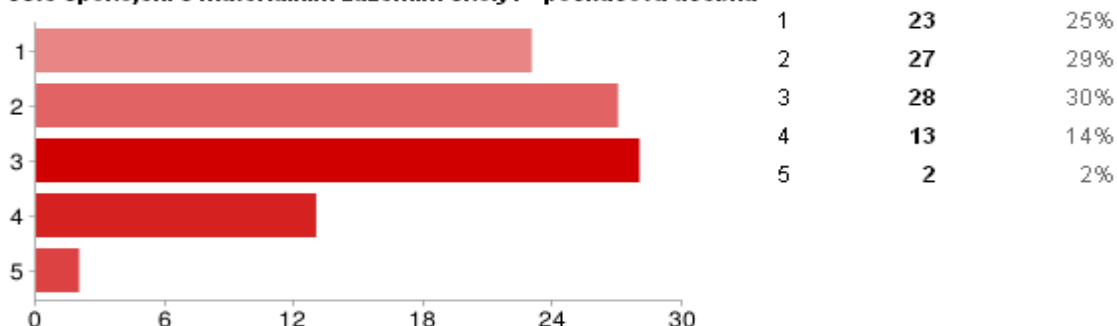
Předběžné výsledky:

V současné době zpracováváme nashromážděné výsledky, proto nyní pro ukázkou uvedeme pouze několik z nich.

Odpovědi na dotaz týkající se materiálního zázemí (především počítačového vybavení školy) vycházejí pozitivně, což nasvědčuje, že tento aspekt může napomáhat spokojenosti studentů a efektivitě studia.

Graf č. 1:

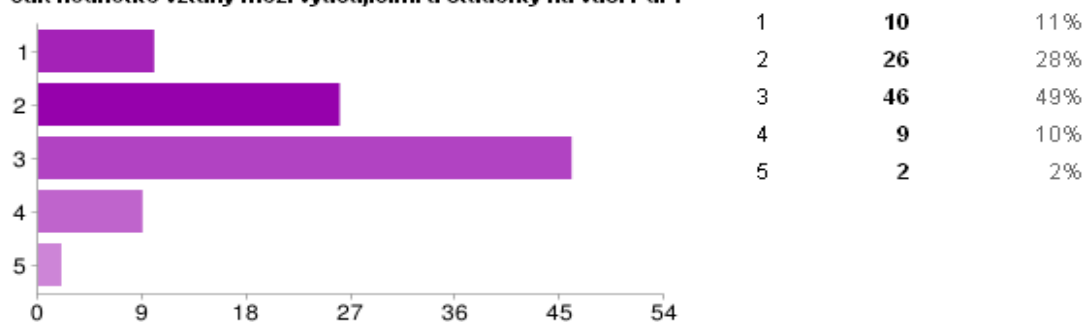
Jste spokojeni s materiálním zázemím školy? - počítačová učebna

Odpovědi na otázku Jak hodnotíte vztahy mezi vyučujícími a studenty na vaší PdF? vyznívají rovněž pozitivně. Je to velmi podstatné zjištění, neboť sociální vztahy mají prvořadou úlohu v kvalitě života jedinců. Dobré zkušenosti budou přenášet i do jiných sociálních skupin.

Graf č. 2:

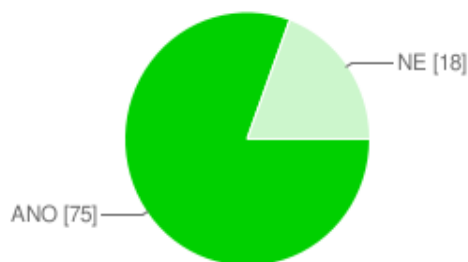
Jak hodnotíte vztahy mezi vyučujícími a studenty na vaší PdF?

Pro kvalitu života studentů mají v tomto období význam vztahy s vrstevníky. Odpovědi na otázku Máte mezi svými spolužáky nějaké důvěrné přátele? jsou sice převážně pozitivní, ale můžeme se domnívat, že 19% záporných odpovědí se jeví poměrně vysoké.

Graf č. 3:

Máte mezi svými spolužáky i nějaké důvěrné přátele?

Response	Count	Percentage
ANO	75	81%
NE	18	19%

Získané výsledky by nám měly poskytnout informace o vybraných oblastech kvality života studentů pedagogických fakult. Zaměříme se totiž dále na vyhodnocení vztahů a souvislostí mezi zjištěnými údaji.

6 Závěr

Domníváme se, že podobné studentské aktivity přinesou nejen zajímavé výsledky o kvalitě života žáků a studentů různých škol, ale pomohou především studentům v utvoření příslušných didaktických kompetencí. Bohužel však tyto aktivity nejsou organizovány mezi všemi studenty učitelství.

Tento příspěvek vznikl v rámci specifického výzkumu č. 2125 *Kvalita života studentů vybraných pedagogických fakult*. Podílely se na něm studentky PdF UHK M. Jebavá, M. Podhorníková, A. Novotná, P. Poláková, B. Quaiserová, V. Šimková, P. Zoubková.

7 Použité zdroje

- DOLEŽALOVÁ, J., ONDRÁKOVÁ, J., NOVOTNÁ, A. Kvalita života studentů vybraných pedagogických fakult. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13.5. 2010. Banská Bystrica: PdF UMB, 2010, s. 54-57. ISBN 978-80-557-0001-4.
- GRECMANOVÁ, H. Problematika posudzovania školního klimatu. In: *Pedagogická orientace*, r. 1997, č. 1, s. 17-25.
- HLOUŠKOVÁ, L. *Proměna kultury školy v pedagogických diskurzích*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 106 stran. ISBN 978-80-210-4813-3.
- Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání. Dostupné na: <http://rvp.cz>.
- KOVÁČ, D. Kvalita života – naliehavá výzva pre vedu nového storočia. *Čs. Psychologie*, 45, 2001, 1, s. 34-44. ISSN 0009-062X.
- LAŠEK, J. Klima tříd základních a středních škol a možnosti jejich měření. In: *Aktuální otázky pedagogiky a psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1997, s. 73-84.
- LOUDOVÁ, I. Kvalita života očima žáků 2. stupně základní školy. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13.5. 2010. Banská Bystrica: PdF UMB, 2010, s. 127-136. ISBN 978-80-557-0001-4.
- LUKÁŠOVÁ, H. Pojetí kvality života dětí a učitelské znalosti. In MAREŠ, J. a kol. *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. Brno: MSD, 2006, s. 69-82. ISBN 80-86633-65-9.
- LUKÁŠOVÁ, H. *Kvalita života dětí (žáků) a didaktika*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-784-8.
- HLÁSNA, S. *Kvalita života 13-15 ročných žiakov v triede*. Dizertační práce. Bratislava, PdF UK, 2004.
- MAREŠ, J. a kol. *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-65-9.
- MAREŠ, J. a kol. *Kvalita života u dětí a dospívajících II*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-80-7392-008-1.
- MIŠKOLCIOVÁ, L. Volný čas v kontexte kvality života učitelův. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13.5. 2010. Banská Bystrica: PdF UMB, 2010, s. 148-152. ISBN 978-80-557-0001-4.
- OBDRŽÁLEK, Z. *Škola a jej management*. Bratislava: UK, 2002. ISBN 80-223-1321-1.
- POPELKOVÁ, M., ZAŤKOVÁ, M. Ako možno nazerať na kvalitu života z pohľadu psychológie a jej terminológie. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13. 5. 2010. Banská Bystrica: PdF UMB, 2010, s. 192-198. ISBN 978-80-557-0001-4.

- PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.
- PUGNEROVÁ, M. Kvalita života učitelů na základních školách. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13.5. 2010. Banská Bystrica: Pdf UMB, 2010, s. 199-210. ISBN 978-80-557-0001-4.
- RÝDL, K. a kol. *Sebehodnocení školy*. Praha: Agentura STROM, 1994.
- ŘEHULKA, E., ŘEHULKOVÁ, O.: Učitelky a učitelé. Učitelé a zdraví 3, Brno 2001, s. 143-152.
- SEBEROVÁ, A. Výzkumné kompetence v učitelské profesi a ve vzdělávání učitelů. In: KOCÚROVÁ, M (ed.) *Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu*. Plzeň: ZU 2006. ISBN 80-7043-483-X.
- SVATOŠ, T., ŠVARCOVÁ, E. Indikátory kvality života dětí základní školy. In: MAREŠ, J. a kol. *Kvalita života u dětí a dospívajících I*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-65-9.
- SVATOŠ, T., ŠVARCOVÁ, E. Žákovské prekoncepty pojmu „kvalita života“. In: KOCÚROVÁ, M (ed.) *Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu*. Plzeň: ZU 2006. ISBN 80-7043-483-X.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. Sledování kvality života učitelů a studentů učitelství. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13.5. 2010. Banská Bystrica: Pdf UMB, 2010, s. 226-231. ISBN 978-80-557-0001-4.
- VALIHOROVÁ, M., KOVÁČOVÁ, Z. Kvalita života so zameraním na vysokoškolákov. In: PAŠKOVÁ, L. (ed.) zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou "Kvalita života v kontexte 21. storočia", 13.5. 2010. Banská Bystrica: Pdf UMB, 2010, s. 249-264. ISBN 978-80-557-0001-4.
- ŽUMÁROVÁ, BALOGO VÁ, B. *Medzigeneračné mosty*. Tlačiareň pre MENTA MEDIA, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-89392-08-7.

Kontakt na autorky

PhDr. Jana Doležalová, PhDr.
KPP, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, Hradec Králové 500 03
E-mail: jana.dolezalova@uhk.cz

Doc. PhDr. Jana Ondráková, Ph.D.
KNJ, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62, Hradec Králové 500 03
E-mail: jana.ondrakova@uhk.cz

Martina Podhorníková
studentka PdF UHK
E-mail: martina.podhornikova@uhk.cz